

RETROSPECTIVĂ ASUPRA TIPOLOGIEI COMPETENȚELOR SOCIALE SPECIFICE COPILOR DE VÂRSTA PREȘCOLARĂ

*Cerguță Andreea-Maria, profesor învățământ preșcolar
Școala Gimnazială „George Bacovia”, Bacău, România
doctorandă, UPS, „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 373.2.035

Abstract

The aim of this study is to present the types of social skills specific to preschool age. In the first part of the paper are highlighted the characteristics of the social development of the preschooler, and in the second part, are analyzed the categories of social competences which are formed at this age.

Key-words: skills/competences, preschools, socialization.

Preșcolarul traversează etapa cunoașterii prin lărgirea contactului cu mediul socio-cultural din care asimilează modelele de viață care determină integrarea tot mai activă a copilului la condiția umană. Vârsta preșcolară este o perioadă a descoperirilor, a socializării, a conturării conștiinței de sine [9, p. 144]. Frecventarea grădiniței va conduce inevitabil la conturarea unui autentic comportament interrelațional, grupul de copii din grădiniță generând un climat psihosocial în care fiecare copil este în același timp spectator și actor al tuturor întâmplărilor care au loc aici [11, p. 56]. Pe măsura acceptării și conștientizării unor reguli și norme de conviețuire și emoțiile sunt mediate de analiza situațiilor prin prisma valorilor morale, ceea ce constituie un nivel superior de socializare emoțională [9, p. 111]. Sub influența relațiilor sociale are loc o continuă structurare a identității.

Adaptarea eficientă a preșcolarilor la cerințele din ce în ce mai complexe ale mediului sunt asigurate de o bună dezvoltare a competențelor sociale. S. Marcurs [5] estimează că competența socială este asigurată de ansamblul de abilități necesare optimizării relaționării interumane, cum ar fi: capacitatea de a adopta un rol diferit; capacitatea de a influența ușor grupul precum și indivizi izolați; capacitatea de a stabili ușor și adecvat relații cu ceilalți; capacitatea de a comunica ușor și eficient cu grupul și cu indivizii separat; capacitatea de a utiliza adecvat puterea și autoritatea; capacitatea de a adopta ușor diferite stiluri de conducere.

Conform curriculumului pentru educația timpurie din 2019 [12], dezvoltarea socială presupune dezvoltarea abilităților de interacțiune cu adulții, dezvoltarea abilităților de interacțiune cu copiii de vârstă apropiată, acceptarea și respectarea diversității, dezvoltarea comportamentelor prosociale.

Categorii de competențe sociale specifice vârstei preșcolare. M. Argyle (1998) definește „competența socială” ca un pattern comportamental; S. Marcus, apreciază „competențele sociale ca un set de abilități necesare pentru îmbunătățirea calității relațiilor interpersonale (capacitatea de a adopta roluri diferite, în funcție de specificul situațiilor sociale)”. M. Constantinescu [3] definește competența socială drept caracteristica persoanelor capabile să producă o influență socială dezirabilă asupra altor persoane; D. Goleman (2007) consideră competența socială – o dimensiune a inteligenței emoționale la nivelul valorilor: încrederea în sine, autocontrolul, motivația, empatia, stabilirea și dirijarea relațiilor interumane.

În structura competenței sociale, S. Marcus propune ansamblul de abilități necesare optimizării relaționării interumane: capacitatea de a adopta un rol diferit; capacitatea de a influența ușor un grup, precum și indivizi izolați; capacitatea de a stabili ușor și adecvat relații cu ceilalți; capacitatea de a comunica ușor și eficient cu grupul și cu indivizii separat; capacitatea de

a utiliza adecvat puterea și autoritatea; capacitatea de adopta ușor diferite stiluri de conducere. M. Argylea a analizat acest concept și a degajat următoarele componente: asertivitatea, gratificația și sprijinul, comunicarea nonverbală, comunicarea verbală, empatia, cooperarea și acordarea atenției, cunoașterea și rezolvarea problemelor, prezentarea sinelui, sistemul de relații în care este ancorată.

C. A. Ștefan, E. Kallay [9] elucidează competențele sociale din perspectiva abilităților copiilor de a forma relații sociale funcționale cu ceilalți copii și adulții din viața lor. Altfel spus, competențele sociale facilitează interacțiunile pozitive, corespunzătoare normelor culturale, în așa fel încât să permită atingerea propriilor scopuri și, în același timp, respectarea nevoilor celorlalți. Conform acestei definiții, orice comportament social este rezultatul unui proces de învățare a ceea ce este valorizat de către societate. Una dintre finalitățile pe care învățământul preșcolar și le asumă este, pe lângă pregătirea copilului pentru școală, socializarea copilului și obținerea treptată a unei autonomii personale. A. Birch [2], prin socializare, estimează procesul prin care o persoană dobândește reguli de conduită, sisteme de credințe și atitudini ale unei societăți sau grup social, astfel încât ea să poată funcționa în cadrul acesteia. N. C. Matei [7] elucidează termenul de sociabilitate ca trăsătură atribuită cuiva, care exprimă însușirea unei persoane de a căuta contacte și relații sociale, de a se angaja cu plăcere în această antrenare și căutare.

În tabelul 1 sunt prezentate principalele tipuri de competențe sociale dezvoltate în perioada preșcolară, după modelul elaborat de R. Șulea (2013).

Tabelul 1. Competențe sociale dezvoltate la vârsta preșcolară [10]

| Abilități sociale specifice | Exemple de comportamente |
|---|---|
| Complianța la reguli | <ul style="list-style-type: none"> - respectă instrucțiunile, fără să i se spună; - face liniște când i se cere; - răspunde adecvat la solicitările adultului; - strânge jucăriile la finalul jocului, fără să i se spună; - acceptă cu ușurință schimbarea regulilor de joc; - - respectă regulile aferente unei situații sociale. |
| Inițierea și menținerea unei relații (relaționarea socială) | <ul style="list-style-type: none"> - inițiază și menține o interacțiune cu un alt copil; - ascultă activ; - împarte obiecte și împărtășește experiențe; - oferă și primește complimente; - invită alți copii să se joace împreună; - rezolvă în mod eficient conflictele apărute. |
| Integrarea în grupul de prieteni (comportamentul prosocial) | <ul style="list-style-type: none"> - cooperează cu ceilalți când se joacă; - cooperează cu ceilalți în rezolvarea unei sarcini; - oferă și cere ajutorul atunci când are nevoie; - are grijă de jucăriile celorlalți; - ajută în diferite contexte (de ex., împărțirea rechizitelor, împărțirea gustărilor). |

Complianța la reguli – se referă la abilitatea copilului de a înțelege și respecta regulile impuse. Astfel, respectarea regulilor reprezintă permisia oricărei forme de interacțiune socială. Preșcolarii vor învăța că fiecare context social este asociat anumitor reguli și consecințe (de

exemplu, când ne jucăm, avem grijă de jucării; dacă le aruncăm, se strică, și nu vom mai avea cu ce să ne jucăm; sau, la masă mergem pe rând; dacă fugim, putem să cădem sau să ne lovim) [8, p. 44].

L. Marina [6] subestimează că prin verbalizare și repetarea constantă a regulilor, copiii înțeleg faptul că între situație și comportamentul care trebuie adoptat există o relație, precum și faptul că acel comportament este urmat de consecințe. Mediul social presupune, începând cu această vârstă, respectarea unor reguli, care permit conviețuirea cu ceilalți indivizi. Nerespectarea lor poate duce la excluderea dintr-un grup. Din această perspectivă, complianța la reguli reprezintă o dimensiune importantă pentru conviețuirea într-un context social.

Inițierea și menținerea unei relații, abilitate ce se referă la însușirea unor comportamente esențiale pentru buna funcționare a unei relații. Cercetările au arătat că lipsa dezvoltării abilităților de interacțiune pozitivă cu ceilalți copii de aceeași vârstă în perioada preșcolară este un predictor principal în apariția problemelor comportamentale și de adaptare în adolescență și la vârsta adultă. Lipsa prietenilor determină apariția sentimentelor de singurătate sau chiar depresie. D. Petrovai [8] consideră că cel mai important aspect este calitatea și nu cantitatea prietenilor unui copil. Este demonstrat faptul că acei copii (chiar și cei respinși) care leagă, cel puțin o relație de prietenie apropiată cu un coleg, are șansa de a dezvolta o atitudine pozitivă față de grădiniță.

Integrarea în grupul de prieteni (comportamentul prosocial) vizează formarea relațiilor de prietenie, dezvoltarea abilităților de cooperare și rezolvare de conflicte, sunt rezultatul interacțiunilor pozitive cu ceilalți colegi. Dar nu toți copiii reușesc să stabilească cu ușurință prietenii, de exemplu, copiii timizi își doresc să se joace cu ceilalți, dar au dificultăți în a-și aborda colegii pentru a se juca împreună [10]. În schimb, copiii extrem de entuziaști, cu probleme în controlul propriului comportament, nu au răbdare să fie invitați sau nu cer voie să se alăture celorlalți [8]. Aceste două categorii de copii sunt, de cele mai multe ori, excluse din activitățile de grup. În preșcolăritatea mică copiii inițiază interacțiuni care se bazează mai mult pe comportamente nonverbale decât verbale, ei, observând reacțiile faciale ale celorlalți copii, le zâmbesc și petrec timp în apropierea celuilalt, așa cum se întâmplă în jocul paralel. Începând cu preșcolăritatea mare comportamentele nonverbale sunt însoțite din ce în ce mai frecvent de schimburile verbale, înlocuind comportamentele nonverbale, ceea ce demonstrează faptul că există reciprocitate în interacțiune. După cum preciza C. Ștefan și E. Kallay [10], prin joc, copilul învață cel mai bine despre relațiile cu ceilalți, iar capacitatea de a iniția acțiuni este facilitată și dezvoltată tot prin joc. Odată cu vârsta, capacitatea copiilor de a se integra în joc crește, pe măsură ce reușesc să controleze interacțiunea cu un număr din ce în ce mai mare de copii. În timp, strategiile de interacțiune ale copiilor devin din ce în ce mai rafinate, trecând de la strategiile nonverbale la cele verbale. S-a constatat faptul că acei copii care inițiază jocuri cu mai multă ușurință, sau răspund la propunerile celorlalți, sunt mai plăcuți și căutați de ceilalți copii, pentru a se juca împreună. M. A. Botiș [1] susține că situațiile sociale presupun abilitatea copilului de a-și înhăna primul impuls: dacă unui copil îi place mingea colegului, ar trebui să ceară permisiunea pentru a lua mingea sau să ofere altă jucărie în schimb. Dacă copilul, într-o primă fază, poate să-și controleze prima reacție, iar apoi să amâne obținerea jucăriei dorite (toleranța la frustrare), el va avea un comportament corect în situații care generează frustrare. Abilitatea de autocontrol comportamental este asociată cu principiul care stă la baza respectării regulilor.

Abilitățile sociale la preșcolari au importante consecințe pe termen scurt și lung: relații interpersonale adecvate, acasă, la grădiniță și în alte medii care presupun astfel de interacțiuni; prieteni mai mulți; relații sănătoase; încredere în sine; sănătatea emoțională.

Astfel, rezumând cele relatate, concluzionăm, competențele sociale presupun o componentă legată de abilitățile interpersonale, precum și o componentă legată de abilitățile intrapersonale de control comportamental. Prima categorie de competențe este responsabilă de modul în care copiii se comportă în relațiile pe care le stabilesc cu ceilalți copii (în special prin joc) sau cu adulții. A doua categorie de competențe (intrapersonale) reprezintă substratul care asigură dezvoltarea optimă a relațiilor cu ceilalți. În lipsa capacității de inhibiție comportamentală, nu putem vorbi de capacitatea copiilor de a-și aștepta rândul, la fel cum incapacitatea de a respecta regulile afectează abilitatea acestora de a se integra în grup. Abilitățile sociale intrapersonale sunt strâns legate de competențele emoționale. Dobândirea strategiilor de reglare emoțională favorizează capacitatea de exercitare a controlului asupra propriului comportament. În plus, abilitățile de a înțelege emoțiile proprii și ale celorlalți și de a le exprima adecvat sunt esențiale pentru stabilirea și menținerea relațiilor cu ceilalți.

BIBLIOGRAFIE

1. BOTIȘ, M. A.; AXENTE, A. *Disciplinarea pozitivă. Cum să disciplinezi fără să rănești*. Ediția a treia. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2009.
2. BIRCH, A. *Psihologia dezvoltării*. București: Editura Tehnică, 2000.
3. CONSTANTINESCU, M. *Competența socială și competența profesională*. București: Editura Economică, 2004.
4. GLAVA, A.; GLAVA, C. *Introducere în pedagogia preșcolară*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002.
5. MARCUS, S. *Empatie și personalitate*. București: Editura Atos, 1997.
6. MARINA, L. *Investigația socialului: metode, tehnici aplicații*. Deva: Editura Emia, 2003.
7. MATEI, N. C. *Psihologia relațiilor morale interpersonale*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
8. PETROVAI, D. *Pentru un copil sănătos emoțional și social – ghid practic pentru educatorul care construiește încredere!* București: Editura V&I Integral, 2012.
9. ȘTEFAN, C.; KALLAY, E. *Dezvoltarea competențelor emoționale și sociale la preșcolari: ghid practic pentru educatori*. Ed a 2-a. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2010.
10. ȘULEA (BRĂNIȘTEANU), R. *Educația socio-emoțională – ateliere pentru preșcolari*. Rezumatul tezei de doctorat. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2013.
11. TODOR, I. *Psihologia generală*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2013.
12. Curriculum pentru educația timpurie. București, Ministerul Educației Naționale, 2019. Anexa la ordinul ministrului Educației Naționale nr. 4.694/2.08.2019. www.edu.ro > ordinul-ministrului-educației-naționa (accesat 23.04.20).